

ВИХОВАННЯ УЧНІВ У ПЕРІОД ВИРОБНИЧОЇ ПРАКТИКИ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ СТОЛІТТЯ)

Постановка проблеми. Одним з найважливіших завдань подальшого реформування і модернізації системи освіти України в умовах наближення її до європейських та світових стандартів і цінностей є безперервне та випереджувальне вдосконалення навчально-виховного процесу, спрямованого на підготовку компетентних робітників, зокрема швейного профілю.

Розв'язанню цього завдання сприятиме систематизація теоретичних ідей та узагальнення кращого практичного досвіду вітчизняної освіти щодо здійснення виробничої практики у професійно-технічних училищах швейного профілю в Україні у другій половині ХХ століття, що дозволить збагатити сучасну наукову теорію та покращити практичну діяльність професійних навчальних закладів при вирішенні нагальних питань.

Особливого значення у заключний період навчання набуває виховання учнів, оскільки цей процес впливає на формування професійних та моральних якостей, що необхідні для успішної діяльності у конкретній галузі праці та сприяє професійній адаптації майбутніх робітників до умов виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Виховання учнів під час професійно-практичної підготовки частково висвітлено в працях М.К. Будникова, М.М. Дьяченко, Ф.А. Каримова, Н.Г. Ничкало, В.Г. Федцова, О.І. Щербак та ін.

Проведений науковий пошук дозволяє говорити про те, що виховання забезпечувалось, по-перше, єдністю теорії та практики, по-друге, інтеграцією навчання та виховання у єдиний процес, що залежало від рівня компетентності майстра виробничого навчання і наставника, постійного контролю і сприяло реалізації виховних можливостей виробничої практики та посилювало її виховний вплив.

Постановка завдання. Метою даної статті є висвітлення методів, форм та засобів виховної роботи, що були найбільш притаманні для періоду виробничої практики і підвищували її ефективність.

Виклад основного матеріалу. У ході дослідження встановлено, що виробнича практика забезпечувала:

- виховання професійної етики, що передбачало виховання відповідальності за здійснення професійної діяльності як у професійному, так і у моральному плані, професійної честі, з метою підтримки престижу швейної професії та для формування остаточної впевненості в правильності вибору даної спеціальності. Професійна етика для спеціалістів швейного профілю також включала розвиток специфічних вимог (естетичного смаку, культури спілкування) та норм моралі (привітливості, доброзичливості, стриманості, ввічливості, добропорядності), додержання яких дозволяло справно виконувати професійні обов'язки [7; 11];
- виховання поваги до трудової діяльності, що вимагало вироблення поглядів на працю як на основу життя, джерело матеріального та духовного багатства суспільства, фізичного та духовного розвитку людини, формування трудової дисципліни в учнів, що ґрунтувалось на внутрішній переконаності у необхідності дотримуватися визначених правил та вимог, на розумінні смислу та значення цих вимог, на прагненні якнайкраще

виконати доручену справу, усвідомлення ролі праці, своєї професії у процесі життєдіяльності спричиняло досягнення високоякісних результатів праці, що засновувалось на удосконаленні професійної майстерності та старанності учня, формування високої культури праці, що включало додержання технологічної дисципліни, виробничої етики, грамотне використання навчально-технічної документації, бережливе ставлення до обладнання, матеріалів, а також раціональну організацію праці [5; 11];

- виховання самостійності, яке засновано на свідомому, систематичному та міцному оволодінню основними прийомами праці зі спеціальності, що знаходило відбиток в уміннях робітника варіювати своїми діями в залежності від умов, що змінюються, вносити пропозиції до наміченого плану роботи, коректувати способи його здійснення, самостійно розбиратися в сутності вимог, знаходити помилки, попереджати та усувати їх, планувати роботу, раціонально її виконувати, контролювати свої дії [3; 11];

- виховання любові та поваги до професії як першої життєвої потреби, яке засновувалось на розкритті учням суспільного і особистісного значення обраної професії, підвищенні професійної кваліфікації. У ході практики важливим визначалося також і формування в учнів установки на можливість та необхідність соціального просування протягом трудової діяльності від менш складних до більш складних та відповідальних видів праці; розкриття користі знань, можливостей для творчого зростання, характеру труднощів, що можуть їх очікувати у реальній практиці [5];

- виховання творчого ставлення до своєї справи, яке ґрунтувалось на формуванні та розвитку в учнів кмітливості, працездатності, зосередженості, захопленості ідеєю, критичному ставленні до себе і до своєї роботи, прагненні отримання оригінального результату, постійного удосконалення професійної майстерності та настрою на пошук нового [11].

На підставі аналізу педагогічної літератури [5; 6; 7] виявлено, що для виховання учнів під час виробничої практики використовувались різноманітні методи (діагностичні, цільової орієнтації, планування, педагогічного впливу), форми (виховання у процесі навчання та у позанавчальний час) та засоби виховної роботи (організація та проведення поважних зустрічей, бесід, зборів, конкурсів, професійних змагань, відвідування виставок, театрів, кінотеатрів, участь у концертах, тематичних вечорах, читацьких конференціях, літературних вечорах, диспутах, спортивних змаганнях тощо).

У ході дослідження встановлено, що виховання учнів відбувалося успішно тоді, коли досягалося раціональне застосування та варіювання форм, методів та заходів його реалізації. Так, на початку організації виробничої практики, як свідчить аналіз педагогічної журналістики [10, с. 16], вся робота майстра виробничого навчання та робітників підприємства була спрямована на ознайомлення учнів з умовами її проведення, розкриття її значення, на спрямування уваги до питань самоосвіти та самовиховання. Для здійснення вищезазначеного майстри проводили бесіди зі спеціальності, організували екскурсії учнів на підприємства, ательє, зустрічі з робітниками підприємств, перегляд кінофільмів, обговорення книг та журналів.

Серед зазначених вище заходів найбільш розповсюдженим було проведення для учнів екскурсій, які мали велике освітнє та виховне значення. На екскурсії учні безпосередньо спостерігали за організацією праці робітників на підприємстві, вивчали процеси в реальних умовах. Це збагачувало учнів знаннями з техніки, технологічних процесів, трудової діяльності людей, конкретними уявленнями, що в цілому розширювало їх кругозір [7, с. 171].

Так, матеріали звіту „Про підсумки навчальної роботи Луганського облуправління профтехосвіти по технічним училищам та міським ПТУ за 1970-1971 н. р.” дають змогу познайомитися з тим, що, наприклад, майстер виробничого навчання групи „кравців” міського ПТУ №65 м. Луганська В.М. Суворова з метою кращого усвідомлення виробничих процесів та розвитку в учнів любові та поваги до своєї професії проводила екскурсії на швейні підприємства, в ательє, де організовувала зустрічі з передовиками з числа колишніх випускників [17, арк. 101].

У ході дослідження встановлено, що для успішної адаптації учнів на підприємстві під час виробничої практики важливими були зустрічі з поважними робітниками підприємства. З цього приводу аналіз довідки „Про стан перевірки виробничої практики учнів міських професійно-технічних училищ в цехах підприємств і на будівництвах Харківським обласним управлінням професійно-технічної освіти” дозволяє констатувати, що на початку виробничої практики для учнів Харківського технічного училища №4 в палаці культури був проведений вечір „Посвячення в робочий клас”. Як правило, на такі вечори запрошувались випускники училища, передовики виробництва, які розповідали практикантам про значущість швейної професії, необхідність набуття професійної майстерності і т. ін. [16, арк. 18].

Значна кількість заходів професійного виховання проводилась саме в основний період виробничої практики. У ході вступних інструктажів майстер виробничого навчання прагнув розвивати в учнів допитливість, критичний підхід до справи, наполегливість у подоланні труднощів, дисциплінованість, привчав їх глибоко аналізувати кожне завдання, шукати найбільш раціональні шляхи його виконання та доводити до кінця почату справу, проявляти ініціативу та самостійність, а також використовувати різноманітні прийоми для поширення технічного кругозору. Для виховання цих якостей, як свідчить проведене дослідження, кращі майстри з перших днів навчання прагнули до поєднання інтересів учнів і підприємства. З цією метою планували та проводили диспути, бесіди, конференції, на які запрошували передовиків виробництва, інженерно-технічних робітників з розповідями про особливості праці, про можливі труднощі тощо [1].

У ході поточного інструктажу діяльність учнів також була під пильним доглядом як майстрів виробничого навчання, так і наставників від підприємства. З цього приводу, на наш погляд, варто уваги приклад, коли з метою виховання у учнів дисциплінованості на підприємстві, майстер виробничого навчання з робітниками підприємства періодично проводили дні трудової дисципліни, протягом яких здійснювали рейди відвідування по цехах, перевіряли організацію робочих місць та праці учнів, якість швейних виробів та ін. Виявлених порушників обговорювали на робочих нарадах, що підштовхувало останніх терміново виправити недоліки. Такий вчасний контроль, у виховному сенсі, сприяв розвитку в учнів самодисципліни, прийняттю пред’явлених вимог та їх виконання, що в цілому позначалося на якості праці.

Не менш цікавий досвід організації виховної роботи під час основного періоду виробничої практики презентувало професійно-технічне училище №5 м. Одеси та базове швейне об’єднання. Так, учні разом з робітниками підприємства планували та проводили різні заходи під час виробничої практики: випускали „Блискавки” про випадки виробничого браку, в групових стіннінках та „Бойових листках” висвітлювали виступи передових робітників базового підприємства, досвід наставників, аналізували факти зацікавленості робітників у виробничих процесах, нетерпимого ставлення до всього, що заважало продуктивній праці [12, с. 144]. Вищезазначені заходи виховували у учнів повагу до

здійснення якісної трудової діяльності та бажання отримати тільки кращі результати.

Під час проведення заключного інструктажу, як свідчить проведене дослідження, з метою реалізації навчально-виховних цілей майстер виробничого навчання залучав учнів до обговорення підсумків роботи навчальної групи за день, привчав їх критично оцінювати свою діяльність, знаходити шляхи усунення виявлених недоліків та помилок у роботі, намічати способи поліпшення процесу праці [3, с. 165-173].

Заслуговує на увагу досвід щоденного підведення підсумків роботи учнів на підприємстві за рахунок випуску інформаційного листка „Хто сьогодні попереду”, який наочно відбиває інформацію заключного інструктажу. Завдяки цьому учні мали можливість бачити кращі результати праці, співвідносити з ними свої, що підштовхувало практикантів до самовдосконалення, поліпшення своєї професійної майстерності [2, с. 26].

Позитивної оцінки, на наш погляд, заслуговує проведення спільних зборів учнів та робітників підприємства з найбільш важливих питань виробничої діяльності навчальних груп, які для учнів були школою виховання робітничої зрілості. Тематику таких зборів, як свідчить аналіз науково-педагогічної літератури були: „Наші справи на виробничій практиці”, „Трудова дисципліна на підприємстві”, „Добра організація робочого місця – висока продуктивність праці” [6, с. 50-51].

Не менш важливе місце в діяльності майстра у досліджуваній період, як свідчить аналіз педагогічної літератури [12], посідала організація змагань, які сприяли розвитку творчих здібностей учнів, формуванню їхньої активної позиції. Крім того, учні мали змогу „реалізувати себе”, сформувавши адекватну самооцінку. Основними навчально-виховними цілями, що переслідувалися змаганнями, були боротьба за підвищення якості продукції, за правильне використання робочого часу, економію матеріалів, високу культуру праці, що обумовлювалося науковою організацією праці, додержанням норм виробничої етики.

Певний інтерес, у руслі нашого дослідження, викликає досвід організації виховної роботи в період виробничої практики у ПТУ №5 м. Одеси, заснований на залученні до неї робітників базового підприємства. Так, особливим виховним заходом була організація змагання кадрових робітників з учнями групи №57, що проходили виробничу практику на підприємстві. Змагання починалися на початку другого місяця, коли учні вже звикли до умов виробництва, робочого ритму, колективу і, крім того, вже були підведені підсумки роботи за місяць. У ході перевірки ходу змагання враховувались і організація процесу праці, і вивчення та впровадження в практику передового виробничого досвіду, і якість виконаної роботи [12, с. 144]. Аналогічний досвід організації змагання, як засвідчує вивчення „Пояснювальної записки до звіту Івано-Франківського облуправління профтехосвіти за 1979-1980 навчальний рік”, також існував між учнівськими групами ТУ №2 м. Івано-Франківська та бригадами Івано-Франківського швейного об'єднання. У результаті на змаганнях учні технічного училища достатньо часто завойовували призові місця [18, арк. 145].

У ході наукового пошуку встановлено, що освітньо-виховне значення мали конкурси, які засвідчували високий рівень сформованих умінь і навичок в учнів, що виявлялись ними під час підготовки експонатів для виставок, виконання „необов'язкових” творчих завдань тощо. Популярним у досліджуваній період було проведення конкурсу серед учнів на звання „Кращий за професією”. Для цього розроблялось положення, в якому визначалися завдання, організація та порядок проведення конкурсу, заходи заохочення учнів, технічні умови для оцінювання робіт конкурсу, критерії оцінок, призначалась комісія для проведення конкурсу. При підведенні підсумків конкурсу враховувались норми часу,

правильність використання інструментів, організація робочого місця, дотримання правил техніки безпеки і т. ін. Кандидатури учнів для участі у цьому конкурсі попередньо обговорювалися на групових зборах, у результаті чого вони відчували перед колективом велику відповідальність, що покладалась на них. Така організація конкурсу виховувала в учнів наполегливість, культуру праці, стимулювала розвиток творчої ініціативи, що сприяло підвищенню професіоналізму.

Дуже важливе виховне значення для учнів мав завершальний період виробничої практики, підведення підсумків навчально-виробничої діяльності. Позитивної оцінки, на наш погляд, заслуговує досвід ПТУ №12 м. Харкова, який полягав у тому, що на заключному етапі виробничої практики для написання звітів учні проводили самостійні дослідження: аналізували навчально-виробничу діяльність свою і групи вцілому, займалися збиранням статистичних матеріалів про базове швейне підприємство, брали інтерв'ю, вивчали матеріали газет, підводили підсумки особистісних спостережень за процесом виробництва [12, с. 143]. Виконуючи такі завдання учні оцінювали ситуацію в цехах і на ділянках, своє місце у виробничих колективах, рівень набутих професійних знань, а також рівень розвитку комунікативних умінь.

У ході дослідження встановлено, що важливе виховне значення мали заходи, щодо обговорення підсумків праці на виробництві та виявлення переможців. З цього приводу у довідці „Про виробничу діяльність училищ за 1961 рік” зазначається, що наприкінці проходження виробничої практики учнями ТУ №4 (швейники) м. Харкова на дошках пошани відображали результати їхньої роботи, розміщували фотографії учнів-переможців змагань [15, арк. 6-7]. Встановлено, що позитивною тенденцією також було вручення кращим учням грамот, сувенірів. Такі заходи мали серйозний виховний вплив на учнів, оскільки стимулювали їх до отримання кращих професійних результатів.

Цікавим, на наш погляд, є приклад підведення підсумків виробничої практики в ПТУ №46 м. Києва, яке готувало кадри для системи побуту та легкої промисловості. Так, на заключному етапі навчання відбувалась презентація колекцій молодіжного одягу, які були виготовлені учнями під час виробничої практики як творче завдання. Вироблені учнями ексклюзивні моделі згодом реалізовувались в навчально-виробничому салоні за помірну ціну. При цьому популярність салону доводило той факт, що учні були навчені професійно робити свою справу, завдяки чому покращувався й імідж навчального закладу. Значимо, що виконання учнями поставлених творчих завдань вимагало мобілізації саме їхніх творчих здібностей та можливостей, що іноді важко і для кваліфікованого досвідченого робітника. Тому, створення належних умов для праці, посилення уваги до провідних позицій підготовки учнів під час виробничої практики надавало їм змогу відповідально і творчо ставитися до своєї праці.

Виховання учнів, як свідчить проведене дослідження, здійснювалось не тільки під час їхньої навчально-виробничої діяльності, але й у позанавчальний час, що сприяло загальному розвитку та розширенню кругозору, встановленню між учнями і робітниками підприємства сталих, добропорядних стосунків, підвищенню професійного та естетичного рівня, що благотивно відбивалось на їх адаптації до умов виробництва. Організація позанавчальної виховної роботи передбачала керівництво активністю учнів, надання їхній діяльності професійної, а також суспільно-корисної спрямованості, що, безумовно, сприяло формуванню комплексу необхідних якостей робітника-професіонала, а також раціональному використанню вільного часу.

У ході наукового пошуку встановлено, що позанавчальна виховна робота у період

виробничої практики забезпечувалась: організацією заходів та відповідно до них відбором та використанням найбільш сприятливих методів; залученням кожного учня до позанавчальної діяльності; включенням учнів через систему заходів до життєдіяльності колективу підприємства та встановленням дружніх стосунків; поєднанням взаємодії майстра виробничого навчання та робітників підприємства щодо організації участі учнів у передбачених заходах з метою реалізації позанавчальної виховної діяльності. Так, науковці І.П. Позняк та В.В. Малишевич [8, с. 147] дотримувались тієї думки, що практика здійснення співдружності училищ та базових підприємств повинна збагачуватись і заходами виховної роботи з учнями: спільними зібраннями колективів, культпоходами та виїздами, спортивними заходами, шефством над групами профтехучилищ, індивідуальним шефством передовиків виробництва над окремими учнями тощо. Аналіз існуючого досвіду, також підтверджує факт постійної організації майстром виробничого навчання і колективом підприємства численних заходів з позанавчальної виховної роботи учнів у період виробничої практики: відвідування спортивних змагань, театрів, атракціонів, підготовка до проведення різних вечорів відпочинку.

Позитивної оцінки, на наш погляд, заслуговує проведення колективами підприємства та училища новорічного свята „Вогник”, конкурсу „Ну-мо, дівчата”, тематичних вечорів, культпоходів тощо. Виховне значення також мав досвід, створення на підприємствах гуртків художньої самодіяльності: хорового, драматичного, танцювального, в яких брали участь працівники підприємства, а на час виробничої практики залучались до них і учні профтехучилищ [4, с. 57]. Це давало змогу раціонально організувати учням свій вільний час, що сприяло зміцненню їхнього фізичного та духовного здоров'я.

Дуже корисним також було і те, що члени бригади та кадрові робітники влаштовували неформальні зустрічі (чаювання), на яких розповідали про історію, традиції виробничого об'єднання та своєї бригади, а учні, в свою чергу, про себе та свою групу, в результаті чого практиканти та члени колективу ближче знайомились один з одним, що допомагало учням звикнути до нового колективу, а робітникам відчувати та враховувати звички та потреби нових членів колективу.

Професійне виховання учнів у ході їхньої навчально-виробничої діяльності під час виробничої практики реалізовувалось раціонально спланованими виховними заходами і спрямовувалось на виховання в учнів позитивного ставлення до трудової діяльності на підставі усвідомлення необхідності сумлінного виконання ними виробничих завдань, творчого ставлення до праці та обов'язкової участі в громадському житті.

Висновки. Таким чином, професійне виховання в період виробничої практики здійснювалось всіма учасниками навчального процесу за допомогою обраних методів, форм та заходів, як у навчальний, так і в позанавчальний часи, результатом чого було формування трудових, моральних та естетичних якостей в учнів, що виражалося у їхньому ставленні до колективу, виконанні професійних обов'язків та становленні високої суспільної активності.

Основним ініціатором встановлення зв'язків між учнем і виробничим колективом ставав, як правило, майстер виробничого навчання, який спрямовував учнів на активну життєдіяльність, яка надавала їм можливість відчувати себе важливою частиною колективу, хоча б на час виробничої практики, що сприяло встановленню психологічної комфортності та самоствердженню в ході рішення виробничих та суспільних завдань.

Перспективи подальших досліджень. Подальшого дослідження потребують такі складники проблеми: розкриття досвіду проведення виробничої практики в середніх та вищих закладах України в ХХ ст., вивчення специфіки її організації в інших країнах світу,

та визначення напрямів удосконалення методики здійснення виробничої практики у професійних навчальних закладах з врахуванням особливостей сучасних освітніх процесів.

Література

1. Авдеев А. Учащиеся пришли на практику // Профессионально-техническое образование. – 1980. – №4. – С. 44 – 45.
2. Аронов М. На завершающем этапе // Профессионально-техническое образование. – 1980. – №5. – С. 26 – 27.
3. Горяинов М.А., Колесник М.Г. Организация и методика контроля за учебно-воспитательной работой в профессионально-технических училищах. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Высш. шк., 1975. – 255 с.
4. Денисов В. Результаты тесного сотрудничества // Профессионально-техническое образование. – 1981. – №6. – С. 56 – 58.
5. Ковальчук Э.М. Формирование профессиональной устойчивости учащихся средних профессионально-технических училищ. Дис... канд. пед. наук: 13.00.01. - К., 1988. – 152 с.
6. Мартынов А.Г. Пути формирования у учащихся навыков высокопроизводительного труда и качественного выполнения учебно-производственных работ. – М.: Высш. шк., 1979. – 56 с.
7. Педагогика. / Под общей редакцией проф. А.П. Кондратюка. – К.: Вища шк., 1976. – 374 с.
8. Позняк И.П., Малышевич В.В. Организация и методика обучения в профтехучилищах. – 3-е изд., доп. – Минск: Вышэйш. школа, 1975. – 384 с.
9. Педагогика. / Под общей редакцией проф. А.П. Кондратюка. – К.: Вища шк., 1976. – 374 с.
10. Сахнов М. В мастерских – освоение приемов, в цехах – темпы и качество // Профессионально-техническое образование. – 1969. – №7. – С. 14 – 16.
11. Скакун В.А. Введение в профессию мастера производственного обучения. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Высш. шк., 1988. – 239 с.
12. Творческое использование педагогического наследия А.С. Макаренко в воспитании будущих молодых рабочих. / Сост. Е.Д. Варнакова. – М.: Высш. шк., 1991. – 415 с.
13. Федцов В.Г. Профессиональная этика и культура бытового обслуживания: учеб. пособ. для кадров массовых профессий. – М.: Легкомбытиздат, 1989. – 96 с.
14. Формирование у учащихся средних ПТУ умения контролировать процесс и результаты своего труда: Метод. рекомендации. / Б.И. Адашкин, Ю.А. Якуба, М.Я. Дунаевский. – М.: Высш. шк., 1977. – 29 с.
15. ЦДАВОВ України Ф. 4609. Оп. 1. Спр. 563. Отчет „Об итогах работы городских ПТУ, ремесленных и строительных училищ Винницкого межобластного управления профтехобразования за 1961-1962 учебный год”. – 1962. – арк. 6-7.
16. ЦДАВОВ України Ф. 4609. Оп. 1. Спр. 659. Справка „О состоянии производственной практики учащихся городских профессионально-технических училищ в цехах предприятий и на стройках в Харьковском областном управлении профессионально-технического образования”. - 1964. – арк. 12-25.
17. ЦДАВОВ України Ф. 4609. Оп. 1. Спр. 963. Отчет „Об итогах учебной работы за 1970-1971 учебный год Ворошиловоградского областного управления

профтехобразования по городским профтехучилищам и техническим училищам”. – 1971. – арк. 74-133.

18. ЦДАВОВ України Ф. 4609. Оп. 1. Спр. 1750. Пояснительная записка к статистическому отчету „Об итогах учебной работы технических училищ Ивано-Франковского областного управления за 1979-1980 учебный год”. – 1980. – арк. 132-156.

Попова Т.І.

Виховання учнів у період виробничої практики (друга половина ХХ століття)

У статті розкрито методи, форми, засоби виховної роботи в період виробничої практики, яка здійснювалась всіма учасниками навчального процесу як у навчальний, так і в позанавчальний часи, результатом чого було формування трудових, моральних та естетичних якостей в учнів, що виражалося у їхньому ставленні до колективу, виконанні професійних обов’язків та становленні високої суспільної активності.

Попова Т.И.

Воспитание учащихся в период производственной практики (вторая половина ХХ века)

В статье раскрыты методы, формы, способы воспитательной работы в период производственной практики, которая осуществлялась всеми участниками учебного процесса как в учебное, так и во внеучебное время, результатом чего было формирование трудовых, моральных и эстетических качеств учащихся, что выражалось в их отношении к коллективу, выполнении профессиональных обязанностей и становлении высокой общественной активности.

T. Popova

Education of the pupils during a practical training at the enterprise (second half of XX century)

The methods, forms, ways of educational work and their realization are revealed during a practical training at the enterprise, which was done by all members of the education process either during training time or out of training time, as a result it formed the moral and aesthetic characteristics of the pupils, what was the basis of their attitude to the collective, professional duties performance and high social activity formation in the article.

Стаття надійшла до редакції 28.04.2008р.